

At få brækket knoglerne – det mentale er et stof

*Samtaler med Flemming Mouritsen i perioden 2008 til 2012
ved Herdis Toft og Karin Esmann Knudsen*

Kan du trække nogle linjer op, der har været bestemmende for dit virke inden for det børnekulturelle område?

– Jeg forestiller mig, at det handler om en mættet opløsning, som man kalder det i kemi, en flydende masse, og når der bliver smidt en splint i, så krystalliserer det sig. Ikke med et centrum og en periferi, men som mønstre. Der sker en krystalliseringsproces.

Hvad var det for en splint, der blev smidt i for dit vedkommende?

– Noget af det, der allerede var i opløsningen, var den personlige baggrund. Det mest radikale, der er sket i mit liv, var at flytte fra Vendsyssel til en forstad i Aarhus i 1954, da jeg var 12-13 år. Det var en radikal omvæltning på mange måder. Det at blive revet ud af en sammenhæng netop på det tidspunkt, som 12-årig, og stå fuldstændig uden nogen mulighed for at finde ud af, hvor man var landet henne, og hvilken sammenhæng man var landet i. Det betyder, at jeg har en barndom, der stort set har været tilgængelig erindringsmæssigt. Det er ikke bare det at blive flyttet udenfor, ikke bare det at forholde sig til sig selv som barn eller forholde sig til barndommen. Det er også en sult efter at forstå og finde ud af.

Jeg er ret sikker på, at det er afgørende for, at jeg begyndte at læse litteratur. Jeg

stod og vaklede, helt til det sidste, mellem at studere litteratur og at studere fysik. Jeg begyndte faktisk at gå til undervisning på fysik, og jeg tog nogle matematikkurser, men disponeringen for det symbolske, det analoge og også det psykologiske kan jeg nok ikke lyve mig fra. Ingen tvivl om, at den disposition er helt afgørende.

Holdt barndommen op, da du var 12 år?

– Nej, men barndommen skulle startes på en ny måde. Jeg går simpelt hen i stå på det tidspunkt, eller rettere, jeg går ind i en slags dvaletilstand. Det er min individuelle historie, men den har nok også en almen dimension. Jeg skrev jo speciale om J.P. Jacobsens lyrik. Han har en historie, han refererer i nogle optegnelser om, hvordan bønder har en overtro om artistbørn. For at de kan gøre alt det der mærkelige med kroppen, så har de fået brækket lemmerne på et tidspunkt, mens de var helt små, i albueleddene og knæleddene og den slags ting. Det bruger J.P. Jacobsen som en slags allegori over, hvad der skal til for at blive kunstner og litterat. Det er det, der er blevet gjort ved ham. Det er derfor, han ikke er blevet en ordentlig naturvidenskabsmand. Det er derfor, han ender som en fuldstændig tuberkuløs neurastenisk litterat.

Det almene i min situation var det, at i Dronninglund gik jeg på kommuneskole. Vi blev flyttet i 4. klasse, efter kun

at have gået 3 måneder i 5. klasse, fra april til sommerferien. Så kom vi over på den private realskole, dvs. mellemskole, som havde termin fra sommer til sommer, og der gik jeg så et år i 1. mellem.

Har I læst Knud Pedersens bøger om Esben, der hvor han skildrer optagelsesprøven til mellemskolen? Min egen historie om optagelsesprøver til 1. mellem i Dronninglund ligner faktisk. Sikke en seance! Det var nærmest en heldagseksamen i regning og dansk og et fag til, og der sad vi og svedte, og så blev vi sluppet løs ude i skolegården, mens hele forsamlingen af lærere på realskolen gennemgik vores prøver. Efter et par timers forløb blev vi så kaldt ind. Det var en stor skummel forhal i klassisk engelsk kostskolestil med balustrader og så videre, og for små børn ser sådan en trappe altså fuldstændig voluminøs ud. Så stillede forstanderen sig op øverst på trappen. Han var halt og småkrøbling og havde briller og alt muligt, og så stod han der og læste vores navne op på dem, som var optaget. Så var der fan'ne langt ned til M(ouritsen). Og de, der ikke var blevet optaget, kunne så stå der. Helt forfærdeligt! Og samtidig var det dem, der ikke havde råd til at betale, der var siet fra. Det var jo byens betalingsskole. Alle de pæne børn var kommet ind.

Da vi flyttede til Åbyhøj, kørte skoleåret så igen fra april til april. Og det betød, at jeg startede i 2. mellem, hvor de andre havde gået i 2. mellem i et års tid. Samtidig var jeg temmelig ung i forvejen i forhold til skoleforløbet, så det betød, at jeg nu var to år yngre end i hvert fald halvdelen af dem, jeg gik i klasse med, og resten var mindst et år ældre end mig. Og jeg var lille. Jeg var meget lille. Jeg kan huske, vi var to, der begyndte på samme måde, og som kom ude fra landet, Åberg og mig.

Vi var sådan et par små nogen. De andre blev konfirmeret i 2. mellem. Jeg ventede, indtil jeg fik den rigtige alder. Så jeg var noget lost, og sent udviklet også. Min pubertet kom ret sent, det var faktisk først et år inde i gymnasiet. Så det betyder, at der også biologisk var en slags dvale eller parentes eller mellemtilstand, der starter, da vi flytter til Åbyhøj. Det kan godt have noget med det at få brækket knoglerne at gøre, eller sagt på en anden måde, at man kommer ud i en position, hvor man forholder sig reflekteret og iagttagende og på distancen og ligesom er sat udenfor i sådan en position. I hvert fald ved jeg, at det har noget at gøre med følsomhed over for forholdsmåder, der er i rollelege og den slags, hvor man også kan være splittet op i en iagttagerposition og en udøvelsesposition. Man kan så at sige være der simultant i en samtidighed, frem for at udtrykke det sådan, at noget er i et før og efter, og noget er ubevidst, og noget er bevidst, og så videre. Det har givetvis noget at gøre med det æstetiske og det materielle. Det at det også er en materialitet, altså at det mentale er et stof, der kan forarbejdes og formes – når man ikke ligger under for det som offer.

Arbejdet med kultur og natur – kan man mærke på dig, at du er matematisk student?

– At jeg var matematisk student, ja, det kan man godt mærke. Det har noget at gøre med, at jeg holder fast i det materielle. Man har misopfattet det med essentialisme og konstruktivism, og det er faktisk ud fra en naturvidenskabelig position. Og det havde jeg svært ved at tackle dengang. Jeg kan huske, at jeg engang læste en ganske lille, meget teknisk naturvidenskabelig bog, som en fysik-

professor på Bohr-instituttet havde lavet om de verdensbilleder, der lå implicit hos specielt Einstein. Det var simpelthen ikke nok, det var utilstrækkeligt, den måde de arbejdede med det på. Det var det, der fik mig til at gå væk fra naturvidenskab. Der er en forskel i måden at arbejde med det her på, og det kan jeg se nu bagefter: Det var lige præcis en periode i fysikkens udviklingshistorie, hvor den bliver mekaniseret, og hvor kvantemekanikken simpelt hen var en regnemetode og ikke spor andet. Altså på det tidspunkt har de stort set forladt hele Bohrs kvantefilosofiske tænkning, som var det, der fascinerede mig, til fordel for en pragmatisk, nulstillet opfattelse. Bogens udlægning var helt flad, gav slet ikke det kosmiske svæv. Det var det svæv, jeg skulle have fat på! Det var dét, universitetet var til for, at vi kunne få fat på det og få det videreudviklet. Komme på linje med og forstå.

Det kommer i fysikken noget senere. Det begynder i 1970'erne. Men det var jo ikke tilgængeligt på det tidspunkt, heller ikke i gymnasiet. Vi begyndte at have noget mængdelære. Vi var den første klasse, der havde den slags ting. De folk, der har udviklet grundlaget for kaosteori og for kybernetik, de startede jo faktisk i 1960'erne, men gennembruddet kom først langt op i 1970'erne. Det er faktisk først op omkring 1980, at det for alvor slår igennem. Mens jeg gik i gymnasiet, var der ingen, der kunne perspektivere det. Jeg var meget grøn. Og de kurser, jeg gik til på fysik, var ren teknik. Jeg savnede perspektivering. Det er egentlig så elementært, det de skal gøre. De skal historisere det, de skal perspektivere det: Hvornår har man fundet på det her? Og hvorfor har man fundet på det? Og hvad skal det til for? Og hvad kan det? Og hvad er et tal? Eller hvad

er tal? Der er så meget fornem talteori nu, som også er lettilgængelig. Det handler om, at matematiklærerne ser, at tallene ikke kun er materiale, men også har en craft. Det er fint med operationer, og det er nødvendigt. Der var en fremragende udsendelse med Jens Martin Knudsen for ikke så længe siden, hvor han fortalte om sin barndom. En af de ting, han sagde, var, at man skal huske gentagelsen, når det kommer til det pædagogiske, det var gentagelse, gentagelse, gentagelse. Én ting er nysgerrigheden og det med at finde ud af ting og alt sådan noget. Nej, gentagelsen. Så man kan det, ikke?! Han mener præcis det samme som Asger Jorn, når han fortæller historien om den kinesiske kejsers kunstner, der maler haner. Det er en fabelagtig historie om spontanitet.

Asger Jorn var jo på gymnasiet, da jeg gik der. Han var i gang med at sætte frisen op sammen med de italienske keramikere. De var der i et halvt års tid. Han holdt et oplæg og diskuterede kunstværket med os. Det var den rene abekunst, og de havde kørt rundt med en motorcykel på det. Det var nogle af de første bevillinger fra Kunstfonden, som netop var stiftet på det tidspunkt. 200.000 kroner af skatteydernes penge, det var Rindals synspunkt i slutningen af 1950'erne. Der holdt Asger Jorn så et foredrag. Vi var jo fan'ne mand af hus. Statsgymnasiet var nyt, og eleverne er alle os fra de uddannelsesfremmede miljøer, det er os fra forstæderne og fra oplandet og fra Hammel og så videre. De andre fra det traditionelt klassiske borgerskab er på Marselisborg, og de endnu finere er på Katedralskolen. Det vidste de bare ikke selv. Der sad vi så. Han havde sat to stole på scenen med en båndoptager på den ene. Han kom selvfølgelig for sent, og der blev mere og mere uro og larm der-

nede. Da han langt om længe gjorde sin entré, satte han sig i den anden stol, trykkede på båndoptageren og lænede sig tilbage med armene over kors. Der sad han og kikkede ud over forsamlingen. Efter et minuts tid begyndte båndoptageren at snakke. Det gjorde den en times tid, mens han sad der og gloede, og vi var godt sure, det var fan'ne så kedeligt, det var ikke til at holde ud at høre på. Så vi var godt sure og varmet op til sidst. Så skulle der være noget diskussion. Det gad han heller ikke rigtig. Der kom nogle spørgsmål, der blev mere og mere aggressive. Efterhånden kom han godt i gang. Så var det, han begyndte at fortælle os, at han fanden gal'ne skulle sige os noget om kunst og spontanitet og den slags, og at det da godt kunne være, at vi troede, at enhver kunne gøre det. Men nu skulle han lige fortælle os en historie om kejseren i Kina og hans kunstner, og så kunne vi få noget andet at vide. Og så fortalte han, hvordan kejseren kom til kunstneren år efter år for at få en tegning af en hane, og efter tre års forløb, og efter at kunstneren i flere omgange havde været ved at få knoppen hugget af, så satte han sig hen med krydslagte ben foran kejseren, og på et par sekunder stregede han lynhurtigt noget op på et stykke papir og gav det til kejseren. Værsgo! Og så var kejseren lige ved selv at eksplodere og hugge hovedet af ham. Men så tog kunstneren ham lige med over og se på tegningen – og derefter gå med over i hans hytte og se, hvad der lå der. Der lå tonsvis af papir med skitser af hanesporer og hanekamme og det ene og det andet. Men der gik tre år, før det faktisk sad i hånden. Så det er spontanitet, sagde Asger Jorn. Så kunne vi lære det.

Hvad betyder det, at du kommer fra Vendsyssel?

– Her er en helt anden ting, som handler om det sproglige. Jeg har læst sammen med Jens Smærup Sørensen. Han var på semiotiklinjen. Vi kørte H.C. Andersen-forløb sammen som undervisningsassistenter i 1969, han blev jo skriftlyriker lynhurtigt. Han er flyttet ud af det samme miljø som mig. Han er lidt ældre, bonde-dreng, indtil han er 15-16 år og begynder på gymnasiet. Det er først der, at der sker noget. Samtidig bor han jo derhjemme på egnen, men han har fortalt, at han over en nat faktisk skiftede sprog. Han begyndte at snakke rigsdansk, også derhjemme, og det skete fra dag til dag. Det gjorde det sikkert ikke i virkeligheden, men der er noget om det. Jeg kommer til at tænke på de her forfærdelig undertrykte grønlændere, samer, nordmænd, islændinge etc. Det er et valg, de har været udsat for. Hvis der er nogen, der har prøvet rigsdansk kolonialisme, så er det os oppe fra Vendsyssel. Vi fik ikke lov til at snakke i skolen. Vi blev renset ud. Lærerinden i sang gik rundt og lagde øret til. Det har betydet, at jeg ikke har haft en tone i livet siden. Vi blev rettet. Vi fik forbud mod at snakke dialekt. Og de, der virkelig var dialektbørn ude fra husmandsstederne og lugtede lidt af ko, og de der kom nede fra Borggade og lugtede af pis, de kunne sidde og rådne op i vægrækken i årevis. Det har siddet i mig siden. Knud og hans søster Åse sad der, indtil de skulle i 7. klasse, for så skulle de ud af skolen. De sad og dumpede ved den samme umulige lærerinde. Vi pæne drenge fra mere småborgerlige miljøer i byen, hvor der også var et vist mål af rigsdansk snak, vi kunne godt det andet sprog. Men det var fremmedsprog. Det var det sgu. Rigs-

dansk var stadig et fremmedsprog.

Efter at vi var flyttet til Åbyhøj, og når jeg kom hjem til min onkel, hvor jeg elskede at komme, da kunne jeg ikke snakke vendsysselsk mere. Altså, tonefaldet kom, og også ordene, men jeg følte mig falsk, hvis jeg snakkede vendsysselsk. Og det har jeg gjort siden. Jeg kan sagtens give mit sprog kulør med vendsysselsk, og jeg kan mærke, at lige så snart jeg kommer nordenfjords, så bliver lyset rigtigt, og folk begynder at snakke som mennesker, men der er den der grænse. Jeg bruger ikke dialekten. Det er falsk. Jeg bliver forkert, hvis jeg begynder at snakke rigtig vend-

sysselsk. Det er lidt mærkeligt. Det giver denne fordobling, den opmærksomhed på sprog og på, hvad de materiale-mæssige, stoflige sider af sproget rent faktisk rummer af betydning. De begynder at snakke rigtigt, rytmen er rigtig, og man kan udtrykke noget, som man ellers ikke kan udtrykke. Og det opdager man i kraft af, at man er blevet amputeret.

Det er lidt mærkeligt, at det satte sig som en slags afasi i forhold til det oprindelige sprog. Min bedstemor havde begge sprog, hun kunne skifte – alt efter situationen.

